

TEMELLERİ İZNİK'TE ATILAN BİR TASAVVUF YOLU: "EŞREFİYYE" / Dr. Ramazan MUSLU*

Giriş

Eşrefiyye, XV. yüzyılda Anadolu'da İznikli Eşrefoğlu Rûmî (ö. 874/1469-70) tarafından kurulan bir Kâdiriyye koludur. Kâdiriyye, Abdülkâdir Geylânî'ye (ö. 561/1165-66) nispet edilen İslâm dünyasının ilk ve en yaygın tarikatıdır.¹ Eşrefoğlu Rûmî, Bayrâmîyye tarikatının kurucusu Hacı Bayrâm-ı Velî'nin (ö. 833/1429-30) damadıdır. Seyru sülûkünü Hacı Bayrâm-ı Velî'nin rehberliğinde tamamlayıp icazetini aldıktan sonra, yine onun yönlendirmesiyle Hama'da bulunan Kâdirî şeyhi Hüseyin el-Hamevî'ye intisap etmiş, Kâdiriyye tarikatından da icâzet alarak İznik'e dönmüş ve Osmanlı topraklarındaki ilk Kâdirî dergâhını kurmuştur. Tarikat içerisinde kol kurucusu olması nedeniyle Kâdiriyye'nin "pîr-i sâni"si olarak kabul edilen Eşrefoğlu Rûmî, Fatih Sultan Mehmed'in de saygı duyduğu şeyhlerden birisidir.

EŞREFOĞLU RÛMÎ

Hayatı

Eşrefoğlu Rûmî'nin adı Abdullah; babasının adı ise Ahmed Eşref'tir. "İbnü'l-Eşref", "Eşrefzâde", "Eşref-i Rûmî", "Abdullâh-ı İznîkî" ve "Abdullâh-ı Rûmî" adlarıyla tanınmıştır. Mısır'dan Suriye'nin Hama şehrine ve oradan Anadolu'ya göç ederek önce Manisa'ya, ardından da İznik'e yerleşen, aslen Mekkeli ve Hz. Peygamber (a.s.) neslinden geldiği rivayet edilen bir âilenin çocuğudur.² 779'da (1377)³ İznik'te dünyaya gelen Eşrefoğlu'nun çocukluk yılları burada geçmiştir. İlköğrenimini tamamladıktan sonra zâhirî ilimleri, Bursa Sultan Mehmed Medresesi'nde tahsil etmiştir.⁴

* Dr. Arş. Gör. SAÜ. İlahiyat Fakültesi.

¹ Nihat Azamat, "Kâdiriyye", *DİA*, XIV (İstanbul 2001), s. 131.

² Bursalı Mehmed Veliyyüddin Efendi, *Menâkıb-ı Eşrefzâde* (nşr. Abdullah Uçman - Önder Akıncı), İstanbul 1976, s. 32.

³ Mehmed Şemseddin Efendi, Eşrefoğlu Abdullâh-ı Rûmî'nin doğum tarihini 754/1353 olarak vermiştir (*Bursa Dergâhları: Yâdigâr-ı Şemsî I-II* (haz. Mustafa Kara - Kadir Atlansoy), Uludağ Yayınları, Bursa 1997, s. 86). Doğum tarihi ile ilgili bir değerlendirme için bk. A. Neclâ Pekolcay - Abdullah Uçman, "Eşrefoğlu Rûmî", *DİA*, XI (İstanbul 1995), 481.

⁴ Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ* (nşr. M. Akkuş - Ali Yılmaz), I (İstanbul 1990), s. 98; Mustafa Kara, *Eşrefoğlu Rûmî*, Ankara 1995, s. 37; Mustafa Güneş, *Eşrefoğlu Rûmî, Hayatı, Eserleri ve Divânı'ndan Seçmeler*, Kültür Bakanlığı, Ankara 1999, s. 37; A. Neclâ Pekolcay - Abdullah Uçman, "Eşrefoğlu Rûmî", *DİA*, XI, 480-481.

Hayatı hakkında eldeki en eski kaynak olan Menâkıb-ı Eşrefzâde'ye göre Eşrefoğlu, gördüğü bir rüya üzerine, gönlünde tasavvufa karşı bir meyil olur ve bu nedenle medreseden ayrılır.⁵ Abdâl Mehmed⁶ adlı bir meczûba gönlünden geçen düşüncüyü anlatınca, o da kendisini, meczûba yakışır bir şekilde imtihandan geçirip bâtînî ilimlerden nasibi olduğunu söyler ve Emir Sultan'a (ö. 833/1429) gitmesini tavsiye eder. Bu tavsiye üzerine Eşrefoğlu, kendisini irşat etmesi için Emir Sultan'a müracaat eder, ancak o, yaşlılığını ileri sürerek Eşrefoğlu'nu Hacı Bayrâm-ı Velî'ye gönderir.⁷

*"Bencileyin yüzü kara gelmemiştir hiçbir dahi
Ben ettiğim yazıkları işitmemiştir hiçbir dahi
Dâim işim nefis arzusu, açılmadı gönlüm pası
Bencileyin Hakk'a âsi olmamıştır hiçbir dahi
Her amelim oldu riyâ, lâyük işim yok Tanrı'ya
Ben bu düştüğüm korkuya, düşmemiştir hiçbir dahi
Eşrefoğlu Rûmî nide, işbu derdi ile gide
Öyle ki âh u zâr ede, etmemiştir hiçbir dahi"⁸*

diyen Eşrefoğlu Ankara'ya gider ve Hacı Bayrâm-ı Velî Dergâhı'nda on bir yıl kadar riyâzet ve mücâhede yapıp ağır hizmetlerde bulunur. Hacı Bayrâm-ı Velî, bu kabiliyetli dervişinin belli bir merhaleyi aşmış olduğuna kanaat getirdikten sonra, Eşrefoğlu'nu dergâha imam olarak görevlendirir ve kızı Hayrunnisâ ile evlendirerek kendisine damat yapar. Ardından icâzet verip, şeyh olduğunu sembolize eden alem ve seccade ile, Bayrâmiyye tarikatını temsil etmek üzere, doğum yeri İznik'e halife olarak gönderir.⁹

Ancak Eşrefoğlu, İznik'e dönünce, halkı irşat etmekten ziyade kendi iç dünyasına kapanır. Bu sırada kızı Züleyha dünyaya gelir. Bir müddet sonra ulaşmış olduğu hâlin zevkiyle yetinmeyerek, tasavvuf yolunda daha çok ilerlemeyi ve içindeki susuzluğu dindirmeyi arzu eder.

⁵ A. Neclâ Pekolcay ve Abdullah Uçman'ın kaydettiklerine göre, Eşrefoğlu'nun Alâeddin Ali'ye "muîd" (muallim yardımcısı) olduğu şeklinde öteden beri tekrarlanan rivayet, Mecdî'nin *Şekâik Tercümesi*'nin ulemâ kısmında zikredilen Eşrefzâde Muhyiddin Muhammed adlı başka bir kişiyle karıştırılmasından kaynaklanmaktadır. *Şekâik Tercümesi*'nde adı geçen Eşrefzâde'nin Eşrefoğlu Rûmî olmadığına doktora tezinde ilk defa Orhan Köprülü dikkat çekmiş, fakat çalışması neşredilmediği için eski rivayetler bugüne kadar tekrarlanmaya devam edilmiştir. Bk. "Eşrefoğlu Rûmî", *DİA*, XI, 481.

⁶ Abdal Mehmed ile ilgili bilgi için bk. Süleyman Uludağ, "Abdal Mehmed", *DİA*, I (İstanbul 1988), 63.

⁷ Harîrîzâde, *Tibyân*, I, vr. 77^{ab}; Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, I, 98; A. Neclâ Pekolcay – Abdullah Uçman, "Eşrefoğlu Rûmî", *DİA*, XI, 481; Mustafa Kara, *Eşrefoğlu Rûmî*, s. 37; Mustafa Güneş, *age.*, s. 41.

⁸ Eşrefoğlu Rûmî, *Divân*, s. 47.

⁹ Harîrîzâde, *Tibyân*, I, vr. 77^b; Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, I, 98; A. Neclâ Pekolcay – Abdullah Uçman, "Eşrefoğlu Rûmî", *DİA*, XI, 481; Mustafa Kara, *Eşrefoğlu Rûmî*, s. 38; Mustafa Güneş, *age.*, s. 44-49.

"Ey aceb bilsem nedir yâ Rab bu derdin çaresi,
Gün gün artar hiç onulmaz yüreğimin yâresi.
Gözü yaşlı, bağı başlı, yüreği delik delik;
Olmuşum âlem içinde aşkının âvâresi.
Eşrefoğlu Rûmî bu derde giriftâr olalı,
Düştü bir deryaya kim yoktur ânın kenâresi." ¹⁰

diyen Eşrefoğlu Rûmî, tekrar Hacı Bayrâm-ı Velî Dergâhı'nın kapısını çalar. Hacı Bayrâm-ı Velî'ye, "Seyr ü sülûkün tamamı, şimdiki makamımız mıdır?" diye sorar; o da "Bir velînin bin sene ömrü olsa, çeşit çeşit riyâzât ve mücâhede yapsa, bir nebînin ayağının bastığı yere, bir velînin başının ulaşması mümkün değildir."¹¹ cevabını verir ve "Hama'da şeref-mekîn olan, Abdülkâdir Geylânî'nin neslinden Şeyh Hüseyin'den feyzin mukadderdir" der. Ardından İznik'te erbaîn çıkardıktan ve bu esnada gördüğü vâkıa ve rüyaları kaydettikten sonra, kendisine Hama'ya gitmesini tavsiye eder.¹²

Ankara'dan İznik'e dönen Eşrefoğlu, Hacı Bayrâm-ı Velî'nin emrettiği şekilde erbaîne (kırk günlük çile) girer ve bu sırada gördüğü rüyaları kaydeder. Erbaîn'den çıktıktan sonra hanımını ve kızını yanına alarak, uzun ve meşakkatli bir yolculuğa çıkar. Nihâyet Hama'ya varır ve Hüseyin el-Hamevî'ye intisap ederek onun müridi olur. İznik'te gördüğü ve kaydettiği rüyaları, şeyhin görmek istemesi üzerine, kendisine takdim eder. Rüyaları hakkında bilgi sahibi olan Hüseyin el-Hamevî, kendisini derhal halvete sokar ve kırk günlük çilesini tamamlattıktan sonra halvetten çıkarıp Kâdiriyye icâzeti verir. Ardından Hüseyin el-Hamevî: "Rûmî, yine Hacı Bayrâm birâderimizin sikkesi dursun; ancak sen de sikke sahibi oldun. Var tepesinde olan pulu terklerinin içine kat ki, yedi terk olsun" der ve "Bir memlekette iki padişah olmaz; git, seni vatanına halife tayin ettim!" diyerek kendisine, irşad hizmetinde bulunması için memleketine dönmesini söyler.¹³

¹⁰ Eşrefoğlu Rûmî, *Dîvân*, s. 48.

¹¹ Bursalı Mehmed Veliyyüddin Efendi, *Menâkıb-ı Eşrefzâde*, s. 36; Harîrîzâde, *Tibyân*, I, 77^b-78^b; Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergâhları: Yâdigâr-ı Şemsî*, s. 87. Ayrıca bk. Eşrefoğlu Rûmî, *Müzekki'n-nûfûs*, s. 495 vd.

¹² Bursalı Mehmed Veliyyüddin Efendi, *Menâkıb-ı Eşrefzâde*, s. 36-37; Harîrîzâde, *Tibyân*, I, 78^b; Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, I, 98; A. Neclâ Pekolcay - Abdullah Uçman, "Eşrefoğlu Rûmî", *DİA*, XI, 481; Kara, *Eşrefoğlu Rûmî*, s. 38; Mustafa Güneş, *age.*, s. 51. Mehmed Şemseddin'in kaydettiği bir rivayete göre Hacı Bayrâm-ı Velî, rüyasında Eşrefoğlu için bir açık arttırma (*mezâd*) yapıldığını ve Eşrefoğlu'nun Hüseyin el-Hamevî'nin üzerinde kaldığını görür (*Bursa Dergâhları: Yâdigâr-ı Şemsî*, s. 86-87). Bu rivayet, Eşrefoğlu'nun Hüseyin el-Hamevî'ye niçin gönderildiğini izah etmesi bakımından dikkat çekicidir.

¹³ Bursalı Mehmed Veliyyüddin Efendi, *Menâkıb-ı Eşrefzâde*, s. 37-42; Harîrîzâde, *Tibyân*, I, 78^b; Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergâhları: Yâdigâr-ı Şemsî*, s. 87; A. Neclâ Pekolcay - Abdullah Uçman, "Eşrefoğlu Rûmî", *DİA*, XI, 481; Mustafa Güneş, *age.*, s. 52-55.

Eşrefoğlu İznik'e döndükten sonra bir süre daha uzlet halinde yaşamaya devam eder. Nihayet burada kurduğu dergâhta irşat hizmetlerine başlar ve tarîkatı kısa sürede yayılır.

Eşrefoğlu Rûmî, tarîkat âdâbına, sâlikin uyması gereken bazı yükümlülükler ilave etmiştir: Altı sene Dâvûdî oruç tutma, halvete girme, günlük evrâdı terk etmeme, sünnete uygun şekilde yaşama, erbaîn çıkarma, nefis ile mücâhede ve riyâzet yapma gibi.¹⁴

Eşrefiyye'de günlük evrâdın tertibi ve halvet uygulaması, diğer Kâdiriyye kollarından biraz farklıdır. Şöyle ki, sâlik halvette iken teheccüd, istihâre, duhâ ve tesbih namazlarını kılar; Abdülkâdir Geylânî'nin salât-ı kübrâsıyla Kur'an-ı Kerim'den yüz âyet okur ve günlük zikrine devam eder.¹⁵

Yaklaşık yarım asırdan fazla bir süre insanları irşat etmekle meşgul olan Eşrefoğlu,

*"Vatan arzulamadım bundan giderim;
Koyup bu varlığı andan giderim.
Yuvamı özledim şûrîde oldum,
Uşadıp bu kafes tenden giderim."¹⁶*

diyerek âdeta ölümü karşılamış ve "Eşrefzâde azm-i cinân eyledi" mısrasının delâlet ettiği 874 (1469-70) yılında, muhtemelen yüz yaşlarında iken İznik'te vefât etmiştir. Cenazesi, daha sonraları camiye çevrilen dergâhının hazinesine defnedilmiştir.¹⁷

Eşrefoğlu'nun halifesi ve damadı olan Abdürrahim Tirsî, onun vefâtından dolayı duyduğu teessürü şu şekilde ifade eder:

*Gerçi kim ölmez dediler
Hak dostudur ol dediler
Gözden tolunur dediler
Eşrefoğlu Rûmî Sultan*

***

*Evliyâlar ölmez imiş
Can acısın görmez imiş*

¹⁴ Kasım Kufralı, agm., s. 397; Mustafa Güneş, age., s. 65-66.

¹⁵ Nihat Azamat, "Kâdiriyye", *DİA*, XIV (İstanbul 2001), 133.

¹⁶ Eşrefoğlu Rûmî, *Dîvân*, s. 33.

¹⁷ Bursalı Mehmed Veliyyüddin Efendi, *Menâkıb-ı Eşrefzâde*, s. 46; Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergâhları: Yâdigâr-ı Şemsî*, s. 88; A. Neclâ Pekolcay – Abdullah Uçman, "Eşrefoğlu Rûmî", *DİA*, XI, 481; Mustafa Güneş, age., s. 72. Mehmed Şemseddin, Eşrefoğlu'nun 120 yaşlarında vefat ettiğini söyler ki, bu, doğum tarihinin farklı olmasından kaynaklanır. Vefat tarihi olarak 890 (1485) yılı da gösterilmişse de, Mehmed Şemseddin Efendi'nin kaydettiğine göre bu tarih doğru değildir. Bk. *Bursa Dergâhları: Yâdigâr-ı Şemsî*, aynı yer.

*Âşıklar komaz imiş
Eşrefoğlu Rûmî Sultan.¹⁸
Eserleri ve Şahsiyeti*

Dünyaya rağbet etmeyen, dervişâne kıyâfetler giyen, şöhretten kaçınan ve "seyyitlik" alâmeti olan yeşil destârını ömür boyu tâcinin içinde gizleyen Eşrefoğlu'nun *Dîvân*,¹⁹ *Müzekki'n-nüfûs*²⁰ ve *Tarîkatnâme*²¹ adlı üç eseri vardır.²² Eşrefoğlu'na, *Fütüvvetnâme* ve benzeri başka eserler isnat edilmişse de bunların, kendisine ait olmayıp, babasının eserleriyle karıştırdıkları bilinmektedir.²³ Eşrefiyye'nin temel esaslarını anlattığı iki önemli eseri ise, yukarıda zikredilen *Müzekki'n-nüfûs* ve *Tarîkatnâme* adlı eserleridir.²⁴

Menâkib-ı Eşrefzâde'de kaydedildiğine göre Eşrefoğlu, Fatih Sultan Mehmed'in daveti üzerine, annesi Mükerrreme Sultan'ın dilindeki yarayı (kangren) tedavi etmek için İstanbul'a gelmiş ve onu tedavi etmiştir.²⁵ Hatta Fatih Sultan Mehmed, gönlüne Eşrefoğlu'nun muhabbeti düşünce, tebdîl-i kıyâfetle İznik'e gelip kendisine derviş olmak istemiş; ancak o, "Padişahım, varın siz adâleti kendinize pîşe (meslek) edinin; cemî-i enbiyâ ve evliyânın himmeti sizinle beraberdir!" diyerek, padişahı İstanbul'a dönmeye ikna etmiştir.²⁶

¹⁸ Bursalı Mehmed Velîyyüddin Efendi, *Menâkib-ı Eşrefzâde*, s. 61-62.

¹⁹ Yazma nüshaları için bk. Süleymaniye Ktp. Lâleli, nr. 1732; Esad Efendi, 2590. Eser, Âsaf Hâlet Çelebi tarafından, Eşrefoğlu Rûmî'nin hayatı ve şahsiyetine dair geniş bir inceleme ile birlikte neşredilmiştir (İstanbul 1944).

²⁰ *Müzekki'n-nüfûs*, Anadolu'da XIII. yüzyıldan itibaren gelişen tasavvuf cereyanının en önemli eserlerinden biridir. Eşrefoğlu, kitabın mukaddimesinde, eserini halkı doğru yola sevk etmek için bilhassa Türkçe olarak yazdığını belirtir. O, özellikle bu eseriyle, Orta Asya'dan gelip Anadolu topraklarına yerleşen Türklerin tasavvufi ahlâkı benimsemesinde, asırlar boyunca önemli bir rol oynamıştır (Bk. A. Neclâ Pekolcay - Abdullah Uçman, "Eşrefoğlu Rûmî", *DİA*, XI, 482). Eserin yazma nüshaları için bk. Süleymaniye Ktp. Ayasofya, nr. 2070; İÜ Ktp., TY, nr. 6200, 6387; Beyazıt Devlet Ktp., nr. 3642. Eser birçok defa basılmıştır (İstanbul 1269, 1281, 1289, 1322; 1966, 1968, 1977).

²¹ *Tarîkatnâme*'de daha çok, tarîkat âdâbı ile müellifin Ehl-i beyt'e olan muhabbet ve bağlılığı anlatılmakta ve Hz. Ali'nin üstünlüğünü gösteren delillere yer verilmektedir (Bk. A. Neclâ Pekolcay - Abdullah Uçman, "Eşrefoğlu Rûmî", *DİA*, XI, 482). Eserin yazma nüshaları için bk. İstanbul Belediyesi Ktp., Osman Ergin, Yazma, nr. 441, 79 vr.; Bursa Eski Yazma ve Basma Eserler Ktp., Genel, nr. 4894; İstanbul Belediyesi Ktp., Osman Ergin, nr. 389, 428, 441, 1017.

²² Eşrefoğlu Rûmî ile ilgili daha geniş bilgi için bk. Bursalı Mehmed Velîyyüddin Efendi, *Menâkib-ı Eşrefzâde* (haz. Abdullah Uçman - Önder Akıncı), İstanbul 1976; Mecdî, *Şekâik Tercümesi*, s. 225; Belîğ, *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân*, Bursa 1302, s. 180, 182, 229; A. Sabri, *Menâkib-ı Eşrefzâde*, Bursa 1318; *Sicill-i Osmânî*, I, 388-389; Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergâhları: Yâdigâr-ı Şemsî*, Bursa 1997, s. 86-88; Orhan Köprülü, *Tarihî Kaynak Olarak XIV. ve XV. Asırlardaki Bazı Türk Menâkibnâmeleri* (doktora tezi, 1951), İÜ Ktp., nr. 1939; Abdülbâki Gölpınarlı, *Türk Tasavvuf Şiiri Antolojisi*, İstanbul 1972, s. 63-77; Abdullah Uçman, "Eşrefoğlu Rûmî, Abdullah", *TDEA*, III, 116-117.

²³ Mustafa Kara, *Eşrefoğlu Rûmî*, s. 36.

²⁴ Mustafa Güneş, *age.*, s. 71.

²⁵ Bursalı Mehmed Velîyyüddin Efendi, *Menâkib-ı Eşrefzâde*, s. 52-59.

²⁶ *Ae.*, s. 59-60.

Yine Fatih Sultan Mehmed'in sadrazamı Mahmud Paşa'nın da, Eşrefoğlu'nun müridleri arasında bulunduğu ve hatta Fatih tarafından Yedikule Zindanı'na hapsedildiği zaman, duasıyla padişahın gazâbını hafifletmesi için, adamlarından birini Eşrefoğlu'na gönderdiği nakledilir.²⁷

Eşrefoğlu'nun edebî şahsiyeti, tasavvufî inançları doğrultusunda gelişip şekillenmiştir. Şiirlerinde daha çok Yunus Emre tesiri olmakla beraber, kendine has söyleyişlerinin bulunduğu manzûmelerinin sayısı da az değildir. Hece ve arûz veznini başarıyla kullanan Eşrefoğlu, şiirlerinde tasavvufî remizlere büyük ölçüde yer vermiş ve bu çerçevede yeni mazmunlar oluşturmuştur. Şiirleri tekke edebiyatının muhteva bakımından en samimi örnekleri arasında yer almıştır. Şiirlerin bazıları "vahdet-i vücûd" neşvesiyle yazılmıştır. Genellikle ilâhî aşkı terennüm ettiği şiirlerinin bir kısmı bestelenmiştir. Eşrefoğlu'nun Dîvân'ında,

"*Tecellî-i şevk-i dîdârın beni mest eyledi hayrân
Enelhak sırrını candan ânınçün kılmazam pinhân*"

matla'lı manzûme gibi, şatahât türünde yazılmış bazı şiirleri bir tarafa bırakılacak olursa, onda şerâfâtın zâhirine ters düşecek herhangi bir ifadeye rastlanmaz. Bu sebeple o, daha yaşarken bile, büyük bir kitlenin teveccühünü kazanmıştır. Nitekim Evliya Çelebi, Eşrefoğlu'nun içinde bulunduğu cami ve dergâhtan bahsederken, ondan "yetmiş bin müride mâlik bir pîşvâ-yı âşikân idi" diye söz etmiştir.²⁸ Vefatından sonra da kabri asırlarca bir ziyaretgâh olmuş ve halen de olmaya devam etmektedir.²⁹

ESREFİYYE

Yukarıda ifade edildiği gibi Eşrefiyye, Osmanlı döneminde Anadolu'da kurulan tarikatların en eskilerinden biri olup,³⁰ Kâdiriyye tarikatının bir koludur. Öte yandan Eşrefoğlu'nun ilk müşdidinin Hacı Bayrâm-ı Vefî olması nedeniyle,

²⁷ *Menâkıb-ı Mahmûd Pâşâ-yı Vefî*, s. 22-24; A. Neclâ Pekolcay - Abdullah Uçman, "Eşrefoğlu Rûmî", *DİA*, XI, 481; Kasım Kufralı, "Eşrefiyye", *İA*, IV, 397.

²⁸ *Seyahatnâme*, Dersâdet 1314, III, 9.

²⁹ Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri*, III, 1368; A. Neclâ Pekolcay - Abdullah Uçman, "Eşrefoğlu Rûmî", *DİA*, XI, 481-482.

³⁰ Eşrefiyye ile ilgili daha fazla bilgi için bk. Eşrefoğlu, *Tarikatnâme*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud, nr. 4667; a. mlf., *Müzekki'n-nüfûs*, İstanbul 1322; Atâyi, *Zeyl-i Şekâik*, I, 65; Sarı Abdullâh Efendi, *Semerâtü'l-fuâd*, İstanbul 1288, s. 145; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, III, 8-10; Sırrî Abdülkâdir Efendi, *Sırru'd-deverân*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 270, vr. 1^a-10^b; Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergâhları: Yâdigâr-ı Şemsî*, Bursa 1997, s. 86-88; *Sicill-i Osmânî*, I, 377, 388; *Osmanlı Müellifleri*, I, 17; Mustafa Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, Bursa 1990, I, 20, 33, 37, 59, 188; a. mlf., "Eşrefiyye", *DİA*, XI, 477-479; Kasım Kufralı, "Eşrefiyye", *İA*, IV, 396-397. Necdet Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf: Sûfiler, Devlet ve Ulemâ (XVII. Yüzyıl)*, İstanbul 2001, s. 398-402; Ramazan Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (18. Yüzyıl)*, İstanbul 2003, s. 376-391; Hür Mahmut Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, İstanbul 2003, s. 366-371.

Eşrefiyye'yi Bayrâmiyye'nin bir kolu olarak kabul edenler de vardır; ancak bu doğru değildir.³¹

Tarîkâtın silsilesi şu şekildedir: Pîr Abdülkâdir Geylânî, oğlu Muhammed Şemseddin, oğlu Muhammed Hüsâmeddin, oğlu Alâeddin b. Şihâbeddin, Hüseyin Hamevî.³²

Eşrefoğlu, Hama'dan İznik'e döndüğünde tekkesini kurmakla, Eşrefiyye'nin temelini atmıştır. Bu tekkenin bir özelliği de, yukarıda da ifade edildiği gibi Kâdiriyye'nin Osmanlı topraklarındaki ilk tekkesi olmasıdır.

*Cemâlin seyredip ismin andığım,
Bize himmet eyle Şeyh Abdülkâdir.
Aşkın ile gönlüm pasın açtığım,
Bize himmet eyle Şeyh Abdülkâdir.
Eşrefoğlu eydür aşkın elinden,
Kimse mahrum kalmaz senin yolundan,
Gerek burda gerek Bağdat ilinde,
Bize himmet eyle Şeyh Abdülkâdir.*

Tarîkat, Eşrefoğlu'nun Müzekki'n-nüfûs adlı eserinde yer alan "Mısır'da, Şam'da, Acem'de, Türk'te tâliplerimiz vardır. Bizim zâhir sûretimizi görmediler ama bize teveccüh etmekle onca işler başarmışlardır, vâkıalarını yazarlar..."³³ ifadesi ile Dîvân'ındaki, "Aşk sayrusu olanlar gelsinler tîmâr eyleyem"³⁴ diye başlayan mısralarından, daha sağlığında iken belli bir mesafe kat ettiği anlaşılmaktadır. Ancak Eşrefiyye'nin kuruluş safhası, halifesi Abdürrahim Tirsî ve torunu Hamdi Efendi dönemlerinde tamamlamıştır.³⁵

Eşrefoğlu Rûmî'nin İznik'te kurduğu Eşrefoğlu Tekkesi, tarîkatın ilk âsitânesidir. Eşrefoğlu'nun vefatından sonra, vasiyeti gereği, halifesi Abdürrahim Tirsî postnişin olmuştur. Abdürrahim Tirsî, yukarıda da ifade edildiği gibi çocukluğundan itibaren Eşrefoğlu'nun himayesinde yetişmiş ve kızı Züleyha ile evlenerek Eşrefoğlu'nun damadı olmuştur. Abdürrahim Tirsî'nin, Yunus Emre ve Eşrefoğlu'nun etkisinde kalarak hece vezniyle ve sade bir dille yazdığı şiirlerinin yer aldığı bir Dîvân'ı vardır. Abdürrahim Tirsî, 926'da (1520)

³¹ Harîrîzâde, *Tibyân*, I, 173^b. Ayrıca bk. Fuat Bayramoğlu-Nihat Azamat, "Bayramiyye", *DİA*, V (İstanbul 1992), 271.

³² Mustafa Kara, "Eşrefiyye", *DİA*, XI, 477-478; Mustafa Güneş, *age.*, s. 60, 65.

³³ Eşrefoğlu Rûmî, *Müzekki'n-nüfûs*, s. 480.

³⁴ Eşrefoğlu Rûmî, *Dîvân*, s. 36.

³⁵ Mustafa Kara, "Eşrefiyye", *DİA*, XI, 478; a.mlf., *Eşrefoğlu Rûmî*, s. 41, 76-77.

vefat etmiştir. Yerine önce Muslihuddin Efendi ve ardından Tırsî'nin oğlu Hamdi Efendi (ö. 1012/1520) postnişin olmuştur.³⁶

Tarîkatın ikinci derece önemli merkezi ise Bursa'daki İncirli Dergâhı'dır. XVII. yüzyıldan itibaren âsitâne fonksiyonunu bu tekke üstlenmiştir. XVIII. yüzyıldan itibaren Salı Tekkesi olarak da bilinen Bursa Çatalfırın'daki Nu'mâniye Dergâhı da, zamanla tarîkatın önemli merkezlerinden biri haline gelmiştir.³⁷

İznik Dergâhı'nın dördüncü postnişini Hamdî-i Evvel'in oğulları Abdülmü'min ve Lütî Efendiler tarafından kurulan Kıbrıs Lefke Dergâhı; sekizinci postnişin Ahmed Efendi'nin oğlu Abdullah Efendi tarafından tesis edilen Pazarköy Dergâhı; Eşref-i Sâni'nin oğlu Muhyiddin Efendi tarafından kurulan Gemlik Küçükkuşla Zâviyesi ve İzmir Nif (Kemalpaşa) Tekkesi, tarîkatın faaliyet gösterdiği diğer merkezlerdir.³⁸

Eşrefiyye, başka bazı tekkelerde de belli dönemlerde temsil edilmiştir. Bunlara İstanbul'da Abdal Yakub Dede (Hekimoğlu Ali Paşa) ve Gavsî Efendi; Bursa'da Eyyüb Efendi, Hamam, Karakâdî ve Kasap Cömert tekkeleri örnek olarak gösterilebilir.³⁹

Sâdik Vicdânî'nin verdiği bilgiye göre, Kâdiriyye'nin Rûmiyye kolunun merkez tekkesi olan İstanbul Tophane'deki âsitânedeki XIX. yüzyıldan itibaren hizmet veren şeyhler, Eşrefî icâzetine de sahip oldukları için, tarîkate intisap edenleri, kabiliyetlerine göre bu iki koldan birinin âdap ve erkânına göre yetiştirmişlerdir.⁴⁰

Eşrefiyye'nin XX. yüzyılın başlarına kadar ulaşan silsilesinde Eşrefoğlu Rûmî'den sonra yer alan şeyhler şunlardır:

- (1) Abdurrahman Tırsî (ö. 926/1520),
- (2) Hamdî-i Evvel Efendi (ö. 1012/1603-04),
- (3) Sır Ali Sultan Efendi (ö. 1046/1636),
- (4) Hamdî-i Sâni Efendi (ö. 1069/1659),
- (5) Lütfullah Efendi (ö. 1104/1693),
- (6) Ahmed Efendi (ö. 1106/1695),
- (7) Eşref-i Sâni Efendi (ö. 1109/1697-98),

³⁶ Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, I, 69-70; *Osmanlı Müellifleri*, I, 17; Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergâhları: Yâdigâr-ı Şemsî*, Bursa 1997, s. 88-90; S. Nüzhet Ergun, *Türk Şâirleri*, I (İstanbul 1936), 243-247; a.mlf., *Antoloji*, I (İstanbul 1942), 15; Ali İhsan Yurd, "Abdürrahim Tırsî", *TDEA*, I, 22; Nuri Özcan, "Abdürrahim Tırsî", *DİA*, I, 263.

³⁷ Mustafa Kara, "Eşrefiyye", *DİA*, XI, 478; a.mlf., *age.*, s. 78.

³⁸ Aynı yerler.

³⁹ Ramazan Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (18. yüzyıl)*, s. 386-390.

⁴⁰ Sâdik Vicdânî, *Tomar-Kâdiriyye*, s. 132-133; Mustafa Kara, "Eşrefiyye", *DİA*, XI, 478.

- (8) Sâlih Efendi (ö. ?),
- (9) Muhyiddin Efendi (ö. 1142/1729),
- (10) Mehmed Şerâfeddin Efendi (ö.1146/1733),
- (11) Abdullah Efendi (ö. 1147/1734),
- (12) Eşrefzâde İzzeddin Efendi (ö.1153/1740),
- (13) Avnullah Efendi (ö. 1155/1742),
- (14) Abdülkâdir Efendi (ö. 1176/1762),
- (15) Fahreddîn-i Evvel Efendi (ö. 1176/1762),
- (16) Eşrefzâde Ahmed Ziyâeddin Efendi (ö.1198/1784),
- (17) Mehmed Fahreddin Efendi (ö. 1227/1812),
- (18) Nâfiz Efendi (ö. 1282/1867) ve
- (19) Ahmed Ziyâeddin Efendi (ö. 1324/1906).⁴¹

Eşrefiyye mensuplarının kültürümüze, tasavvufun yanı sıra ilmî, edebî ve sosyal alanlarda da hizmet ve katkıları olmuştur: Tasdîku'l-uşşâk adlı bir eser ile Dîvân kaleme alan Sır Ali Efendi;⁴² İlâhiyyât ve Sırru'd-devrân adlı eserleri bulunan "Sırrî" mahlaslı Abdülkadir Efendi (ö. 1147/1734); Enîsü'l-cinân adlı bir tefsir, Müşevviku'l-uşşâk adlı bir mev'iza kitabı ile bir Dîvân kaleme alan "İzzî" mahlaslı İzzeddin Ahmed Efendi (ö. 1153/1740); Divançe sahibi Fahreddin-i Evvel Efendi (ö. 1176/1762); Bursa şeyh ve âlimlerinin hayat hikayelerinin yer aldığı Gülzâr-ı Sülehâ ve Vefeyât-ı Urefâ adlı eserleri telif eden Ahmed Ziyâeddin Efendi (ö. 1198/1784); babasının Enîsü'l-cinân adlı tefsirini Zübdetü'l-beyân fî tefsiri'l-Kur'ân adlı eseriyle özetleyen Abdülkâdir Necib Efendi (ö. 1202/1788) ve Hâdi'l-uşşâk adlı bir eser ile bir Dîvân kaleme alan Halil Efendi (ö. 1235/1818) telif sahibi Eşrefiyye mensubu şeyhlerden bazılarıdır.⁴³ Mehmed Şerâfeddin Efendi'nin (ö. 1146/1733) de, Eyyüb Efendi Dergâhı'nda postnişnlik vazifesi ile birlikte, esnafı denetleyen sosyal bir kurum olan "Şeyhülesnafık" görevini üstlendiği bilinmektedir.⁴⁴

Eşrefiyye'de sesli zikir meclisleri vasıtasıyla, tekkeler ve mûsikî dünyası arasında bir bağ kurulmuştur. Mutasavvıf şairlerin pek çok şiiri bestelenmiş ve bu meclislerde okunmuştur. Yunus Emre ve Niyâzî-i Mısrî gibi Eşrefoğlu'nun da şiirleri bestelenmiş ve okunmuştur. Onun şiirlerini besteleyenler arasında Dede

⁴¹ Eşrefî silsilesinde yer alan şeyhlerle ilgili bilgi için bk. Necdet Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf: Süfîler, Devlet ve Ulemâ (XVII. yüzyıl)*, İstanbul 2001, s. 398-402; Ramazan Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (18. yüzyıl)*, s. 376-386; Hür Mahmut Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. yüzyıl)*, s. 366-371.

⁴² Necdet Yılmaz, *age.*, s. 400.

⁴³ Ramazan Muslu, *age.*, s. 377, 379, 381-382, 385; Hür Mahmut Yücer, *age.*, s. 369.

⁴⁴ Ramazan Muslu, *age.*, s. 377.

Efendi, Yusuf Çelebi, Dellâlzâde İsmail Efendi, Mustafa İzzet Efendi gibi bestekârlar yer almaktadır.⁴⁵

Tasavvufî Düşünce

Eşrefoğlu'nun eserlerinde ortaya koyduğu görüşlerin, Eşrefiyye'nin oluşumunda büyük önem arzettiğinde kuşku yoktur. Bu nedenle onun tasavvufa dair düşüncelerinden bazı örnekler vermek istiyoruz.

Eşrefoğlu, kâmil bir şeyhin alâmetlerini, İbnü'l-Arabî'den (ö. 638/1240) naklen Tarîkatnâme adlı eserinde zikretmektedir. Buna göre kâmil bir şeyhin dört alâmeti vardır:

- (1) İlm-i zâhirde âlim ve ilmiyle âmilidir.
- (2) Şerîatı kâmil ve kendisi müteşerrî olup bid'at ehli değildir.
- (3) Herkesin müşkilini çözer.
- (4) Silsilesi Hz. Peygamber'e ulaşır.⁴⁶

Eşrefoğlu ayrıca kâmil bir şeyhin, zâhiren davet etmeyip bâtinî cezbe ile müridi kendisine çekmesi gerektiğine de dikkat çeker.⁴⁷

Şeyh, üç çeşit sohbette bulunur: (1) Sohbet-i âmm, (2) sohbet-i hâs ve (3) sohbet-i havâssü'l-havâs. Şeyhin umumî sohbetine, isteyen herkes katılabilir ve şeyh bu sohbette yalnızca şerîattan söz eder. Sadece dervişlerin katıldığı özel sohbette ise tarîkata dair konularda konuşur. Seçkinlerin sohbetine de yalnız tâlipler katılır. Bu, hâl, vâkıa ve tesellî sohbetidir. Şeyh, tâlibin mertebesine göre hakîkatten söz eder. Çünkü bu bir emanettir ve ehline verilmesi ve ehlinin de bu sırrı ifşâ etmemesi gerekir.⁴⁸

Tâlibi isen Hak yolunun, var elin al bir ulunun

Tut pendin Eşrefoğlu'nun, zinhâr şeyhe eriş şeyhe.⁴⁹

diyen Eşrefoğlu Rûmî'ye göre tâlip, kâmil şeyhin özelliklerini bilmeli ve onu arayıp bulmalıdır. Kendisinden istifade etmek için onu talep etmelidir. Müridin şeyhine itikadı sağlam olmalı; şeyhinin, zamanındaki en kâmil mürşid olduğuna inanmalı ve onu iki âlemde de sevmelidir. Şeyhin verdiği emri, hayır veya şer olup olmadığını düşünmeden derhal yerine getirmeli ve ona tam bir teslimiyet göstermelidir. Onun herhangi bir hatasına şahit olduğu zaman, bundan dolayı

⁴⁵ Daha geniş bilgi için bk. Mustafa Kara, *Eşrefoğlu Rûmî*, s. 88–90.

⁴⁶ Eşrefoğlu Rûmî, *Tarîkatnâme*, vr. 4^a.

⁴⁷ Eşrefoğlu Rûmî, *Tarîkatnâme*, vr. 35^a.

⁴⁸ Eşrefoğlu Rûmî, *Tarîkatnâme*, vr. 8^b-9^a, 73^b.

⁴⁹ Eşrefoğlu Rûmî, *Divân*, s. 72; a.mlf., *Müzekki'n-nûfûs*, s. 382.

şeyhine olan güveni sarsılmamalıdır. ⁵⁰ Eşrefoğlu, tasavvuf yoluna rehbersiz gidenlerin halini şu şekilde beyan eder:

*Bu yola kim ki gittiye delilsiz
Ânı şeytan kodu dinsiz imansız
Gerektir bil sana yolda kılavuz
Varırmazsın bu yolu kılavuzsuz.* ⁵¹

Şerîat, Hz. Muhammed Mustafa'nın (a.s.), zayıf ümmetine emridir ve şerîat ehli her işini Allah korkusu ile yapmalıdır. Tarîkat, onun nefse muhâlif fiilleridir ve tarîkat ehli her işini Allah'ı görür gibi işlemelidir. Hakîkat, sülûktur ve onunla Allah arasındaki hâldir. Hakîkat ehli de her işini Allah'ın işâretiyle yapmalıdır. Müşâhidi Allah olmalı ve Rabbânî tecellilere vâkîf olmalıdır. Şerîat, tarîkat ve hakîkatın üçü de birdir; bunlar birbirine muhâlif değildir. Tarîkat ve hakîkatten söz eden bir kimsenin şerîatta noksanı ve kusuru varsa, o bu sözünde yalancıdır. ⁵²

Eşrefoğlu, ilmin "nûr" ve "nâr" (ateş) oluşunu şu şekilde açıklar: Bir kimse ilim öğrense ve ilmiyle Allah rızası için amel etse, bu ilim o kimse için bir nur olur. Çünkü ilim, onu cehâlet ve karanlıktan çıkarır ve Allah'a ulaştırıp cennette dîdârına erİştirir. Yine bir kimse ilim öğrense ve onunla amel etmeyip kibirlense, kimseyi beğenmese ve mürşide gerek olmadığını söylese, ilim kıyamet gününde ondan davacı olur, nâr olup cehennemde yakar. Her kim ilmi Allah için sâlih amel işlemek ve Allah'ı bulmak niyetiyle okusa, Hak Teâlâ o kişiyi güzelleştirir. Kim de ilmi dünyada makam elde etmek ve insanlara büyüklük taslamak için elde etse, ameli ona bir fayda vermez. ⁵³

*Bu dünyaya verme gönül dünya sana kalır değil
Dünya seven Dost katına yüz ağıyla varır değil
Bu dünyanın muhabbeti şol ağulu bal gibidir
Ağusun bilen ol bala parmağını banar değil
Âşıkların gönül kuşu düşmez dünya tuzağına
Gerçek eren bu dünyayı hiç muhâle alır değil.* ⁵⁴

diyen Eşrefoğlu'na göre derviş, dünyayı talep etmemeli, geleni almalı, gelmeyeni ise istememelidir; aksi halde tevekkül ehli olmamış olur. Açlık galebe çaldığında bir öğünlük yiyecek istemesinde beis yoktur. Terk-i dünya, Allah ile ünsiyet kurmak içindir. Bu nedenle, sûfinin dünya ehlini de (gönülden)

⁵⁰ Eşrefoğlu Rûmî, *Tarîkatnâme*, vr. 35^{ab}; a.mlf., *Müzekki'n-nüfûs*, s. 393.

⁵¹ Eşrefoğlu Rûmî, *Divân*, s. 80.

⁵² Eşrefoğlu Rûmî, *Tarîkatnâme*, vr. 9^{ab}.

⁵³ Eşrefoğlu Rûmî, *Tarîkatnâme*, vr. 21^b-22^a.

⁵⁴ Eşrefoğlu Rûmî, *Divân*, s. 52.

terk etmesi gerekir; aksi halde yalancı durumuna düşmüş olur. Sâlik, dünyayı tamamen terk etmemeli; dünyaya muhabbeti terk etmelidir. Bakmakla yükümlü olduğu kimseleri helal kazançla beslemelidir. Kazancını elde ederken şüpheli durumlardan kaçınarak, işini abdestli ve zikir halinde yapmalı, namazını vaktinde kılmalıdır. Yani dünya menfaati için âhîret işlerini terk etmemelidir. Dünya dervişe, ailesi kimseye muhtaç olmayacak kadar gereklidir.⁵⁵ Eşrefoğlu Rûmî bir şiirinde dünyanın halini şu şekilde tasvir eder:

*Eyâ gâfil aç gözünü bir bak bu dünya haline
Hiç kimse geldi mi bunda düşmedi ecel eline
Niceleri sultan idüp tahta çıkardı bir zaman
Âhir yere urdu ânı irdürmedi visâline
Bu dünyayı benim sanıp zinhâr buna verme gönül
Nice senin gibilerin güldü geçti sakalına.⁵⁶*

Eşrefoğlu Müzekki'n-nüfûs adlı eserinde dünya malını "merdiven"e benzetir. Adam vardır merdivenle kuyuya iner; adam vardır merdiven ile köşklere ve saraylara çıkar. Mal da bunun gibidir; eğer onunla hayır-hasenât yapılır, mescitler bina edilir, köprü ve çeşmeler yaptırılır, açlar doyurulur, çıplaklar giydirilir ve borçlular borçtan kurtarılır ise böyle bir mal, sahibini yüce makamlara ulaştırır. Sevilen ve keselere mühürle saklanan ve hapsolan mal ise şerli maldır; saklanmayan ve her zaman ihtiyaç sahipleri için bulundurulmuş mal da hayırlı maldır.⁵⁷

Dervişlik ve sûfliik, zâhirî ve bâtinî açılardan tebdildir. Sûfî, kisvesiyle halktan farklı olmalıdır. Halktan kazandığı kötü fiilleri güzelleriyle değiştirmelidir. "Sûfî" kelimesi dört harflidir. Her harfin üç tevcihi vardır. "Sûfîyim" diyende bunların bulunması gerekir ki taşıdığı isimle müsemma olsun. "Sâd", salâh, sıdk ve safâya işâret eder ki sûfî sâlih, sâdik ve ehli safâ olmalı; sûfliği zâhir ve bâtından inkar etmemeli; gönlünde kibir, kin ve ucup olmamalıdır. "Vâv", vefâ, vakâr ve vâhidliğe işâret eder ki sûfî vefâ ehli olmalı, cefâ ehli olmamalı ve vermiş olduğu sözü yerine getirmeli; vakâr ehli olmalı, her işi mahalline sarf etmeli ve her sohbeti ehline vermeli; vahdet makamına vâsıl olmalı, gönlünü Allah'ın muhabbeti ile doldurmalı ve mâsivâyı gönlüne sokmamalıdır. "Fâ", fayda, fenâ ve fakîhliktir. Sûfî, başkalarına faydalı olmalı, faydası yere göğe ulaşmalı; fenâ makamına ulaşarak kesifi latîf etmeli, çirkin vasıflarını güzelleriyle değiştirmeli ve dini ilimler bakımından kâmil olmalıdır. "Yâ"nın tevcihi âşikâre söylenmez. Onun sırrı "kâbe kavseyn"dir; iki noktası, iki

⁵⁵ Eşrefoğlu Rûmî, *Tarîkatnâme*, vr. 41^b.

⁵⁶ Eşrefoğlu Rûmî, *Dîvân*, s. 40; a.mlf., *Müzekki'n-nüfûs*, s. 78.

⁵⁷ Eşrefoğlu Rûmî, *Müzekki'n-nüfûs*, s. 93.

âlemdir. Sûfîye gereken sülûkünü hâlika yetiştirmek ve tecellî-i zâta ermehtir. Bu makamlarda sır çoktur, fakat burada bu kadar söylenir. Sûfî bu sıfatlarla muttasif olursa, kâmil olur ve ismiyle müsemma olmuş olur. Böylece nefsi ona merkep olur ve onu menzile ulaştırır. Bu sıfatlarla vasıflanmayan bir kimse ise, insan değil hayvan olur. Bu halde nefsi onu merkep edinip istediği yere götürür ve onu Allah'ın yolundan mahrum eder.⁵⁸

"Derviş" ismi de beş harftir. "Dal", devamlılığa; "râ", riyâzet ve irâdeye; "vâv" vâhidliğe (birliğe); "yâ", gündüze (yevm) ve aydınlığa ve "şın", şefaathçiliğe işarettir. "Der" kapı, "vîş" eşik demektir. Dervişlik "kapıcılığa" işarettir. Derviş Allah'ın kapıcısıdır ve aç kalsa bile tevekkül ehli olmalıdır. Hak kapısını bırakıp halk kapısına yönelmemeli ve lokmayı tevekkül ile ayağına getirmelidir.⁵⁹

Eşrefoğlu dervişlik yolunu şu şekilde tasvir eder:

Bu dervişlik yoluna sıdk ile gelen gelsin

Hak'tan özge ne ki var gönlünden silen gelsin

Dervişlik dedikleri bî-nihâyet denizdir

Bu pâyansız denizin mevcini duyan gelsin

Dervişlik dedikleri bir tükenmez kân olur

Hâs u âmm kul u sultân bu kândan alan gelsin

Derviş dolu nur doğar her lahza göğe yağar

Ben diyem doğru haber canına kıyan gelsin

Dervişin gözü açık dünü günü uyanık

Bu söze Tanrım tanık bakmadan gören gelsin

Dervişler Hakk'ın dostu canları ezel mesti

Aşk şem'ini yaktılar pervâne olan gelsin

Bu Eşrefoğlu Rûmî dervişliğe gelesi

*Nefsindendir çektiği nefsin öldüren gelsin.*⁶⁰

Eşrefoğlu, nefs-i emmâre, nefs-i levvâme, nefs-i mülheme ve nefs-i mutmainne olmak üzere nefsin dörtlü tasnifini benimsemiştir.⁶¹ Nefs-i emmârenin kötü vasıfları, hevâ, gazap, şehvet, hırs, cimrilik, ucub ve kibirdir. Bu kötü sıfatları ortadan kaldırmak için yedi şey gerekir. Bunlar, açlık, az konuşmak, az uyumak, halka karışmamak (uzlet), "Lâ ilâhe illallah" zikrine devam etmek, kâmil bir mürşitten inâbe almak ve ona teslim olmaktır.⁶²

⁵⁸ Eşrefoğlu Rûmî, *Tarikatnâme*, vr. 47^a-50^b.

⁵⁹ Eşrefoğlu Rûmî, *Tarikatnâme*, vr. 51^{ab}.

⁶⁰ Eşrefoğlu Rûmî, *Divân*, s. 25.

⁶¹ Eşrefoğlu Rûmî, *Tarikatnâme*, vr. 78^{ab}.

⁶² Eşrefoğlu Rûmî, *Müzekki'n-nüfûs* (haz. Abdullah Uçman), İnsan Yayınları, İstanbul 1996, s. 258.

Zikir, zâhir ulemasına göre "lisan" ve "kalp"le olmak üzere iki kısımdır. Meşâyih'e göre her nefsin bir zikri vardır. Nefs-i emmâre zikri, "lâ ilâhe illallah"tır. Nefs-i mülheme zikri, "Allah" ve nefis-i mutmainne zikri ise "Hû"dur. Zikri, cehrî yapmak hafî yapmaktan evlâdır.⁶³

Eşrefoğlu, zikir telkinini nisan yağmuruna benzetir. Diğer yağmurlarda inci oluşmazken, nisan yağmuru sedefe ulaştığında inci meydana gelir. Tâlibin gönlü sedef, zikir telkini nisan yağmuru ve mârifet de inci gibidir. Ne zaman ki zikir telkini, tâlibin kalbine ulaşırsa, o gönülde marifetullah biter.⁶⁴

Uzlet, Rahmânî ve şeytânî olmak üzere iki kısımdır. Bunların her ikisi de, avâm, havâs ve havâssü'l-havâs için olmak üzere kendi içerisinde üç mertebeden oluşmaktadır. Rahmânî uzletin ilk mertebesi, nefsinin şerrinden halkın emin olması için yapılan uzlettir. Halkın içinden çıkar ve تنها bir yere gidersin; halk senin şerrinden emin olur. Halkın şerrinden emin olmak için yapılan uzlet ise şeytânîdir. Rahmânî uzletin ikinci mertebesi, nefis köpeğini halkın içinden çıkarıp halvet mahalline bağlayarak açlık ve susuzluğa mahkum etmek suretiyle onun ciğerini dağlamaktır. Eğer halkın tamamı kötü görülür ve onlardan uzaklaşma niyetiyle halvet yapılırsa, bu halvet şeytânî olur. Çünkü böyle bir kimse kendini hayır üzere görmüş olur. Oysa şeytan da kendisini hayır üzere görmüş ve bu nedenle "merdûd-i hazret" olmuştur.⁶⁵

Kişiyi hak yoldan çıkararak ve nefis-i emmârenin kötü vasıflarıyla ahlâklandıran dünya; dünya muhabbeti, süsü ve tefâhürüdür... İmdi ey azîz, her kim bu dünyaya gönül verip mal toplamakla meşgul olduysa, sonunda başını pişmanlık taşına çokça vurur; fakat pişmanlık fayda vermez. Bugün fırsat elde iken gönlünü bundan halâs eyle!⁶⁶

Nefis gibi ruh da dört türdür: Rûh-i insânî, rûh-i hayvânî, rûh-i cismânî ve rûh-i Rabbânî. Bunların başlangıcı insanî ruhtur. Hayvânî ruh, emmâre ve levvâme nefistir ki bunlardan insânî ruh meydana gelir. Seyri yerededir. Nefs-i mülheme ve mutmainnedden Rabbânî ruh hâsıl olur ki bunun seyri "fevka'l-'alâ"dadır. Bunlar insanî rûhun hizmetkârlarıdır. İnsânî rûhun seyri bedendedir ve oradan çıkmaz; çıktığı vakit de geri gelmez. İnsânî ruh bedenden ayrıldıktan sonra bedende kalan ruh, boş misk kabında kalan koku gibidir. Buna da "cismânî ruh" denir ki azâbı duyan da bu ruhtur.⁶⁷

Ezel aşk oduna yana geldim

⁶³ Eşrefoğlu Rûmî, *Tarîkatnâme*, vr. 65^b, 68^a.

⁶⁴ Eşrefoğlu Rûmî, *Müzekki'n-nüfûs*, s. 413.

⁶⁵ Eşrefoğlu Rûmî, *Müzekki'n-nüfûs*, s. 329-330.

⁶⁶ Eşrefoğlu Rûmî, *Müzekki'n-nüfûs*, s. 72.

⁶⁷ Eşrefoğlu Rûmî, *Tarîkatnâme*, vr. 78^{ab}.

*İçip aşkın şarâbın kana geldim
Cüdâ düşmüş yarinden bir garibim
Visâlin isteyü hicrâna geldim.⁶⁸*

diyen Eşrefoğlu, Dîvân'ında âşık ile aşksızı şu şekilde karşılaştırır:

*Her kimin ki aşkı yok hayvandürür
Gerçi kim surette ol insandürür
Âşıkın mihri vefâ, sıdki safâ
İşi daim lutf ile ihsandürür
Aşksızın her sözü da'vâ ceng u cidâl
Kibr u ucb ile sıfât-ı şeytandürür
Âşıkın işi tevazû u meskenet
Gözleri yaşı müdâm seylandürür.⁶⁹*

Eşrefoğlu hemen her şiirinde sözünü ettiği ilâhî aşkı şu şekilde açıklar:

*Cihânı hîçe satmaktır, adı aşk
Döküp varlığı gitmektir, adı aşk.
Elinde sükkeri ayruğa sunup
Ağuyu kendi yutmaktır, adı aşk.
Belâ yağmur gibi gökten yağarsa
Başını âna tutmaktır, adı aşk.
Bu âlem sanki oddan bir denizdir
Ana kendiyi atmaktır, adı aşk.
Var Eşrefoğlu Rûmî bil hakikat
Vücûdu fânî etmektir, adı aşk.⁷⁰*

Eşrefoğlu'nun sâiklere etmiş olduğu nasihatleri şu şekilde özetlemek mümkündür: "Ey kardeş! Zinhar ve zinhar, sen dahi gece gündüz cehd üzerine olmak gereksin. "Ben ehlullah oldum" ve "Ben tasarruf ehli oldum" demeyesin. Kardeş, dünyadan kaç ve dünyanın ardına ve çoğuna azına tamâ eyleme. Şöhreti terk eyle; aksi takdirde büyük âfete uğrarsın. Kibirli olma; çünkü Allah tekebbürü sevmez. Hak yoluna cömert ol, bâtil yola nekes ol. Ehl-i sünnet ve'l-cemaate muhalefet eyleme. Akşam namazından sonra yatsıya kadar Kur'an-ı Kerim okumayı ya da zikretmeyi terk etme. Cuma gecelerini ihya eylemeyi terk etme. Ölü yemeğin ve vakıf ekmeğin yeme. Dilencilik eyleme. Beylerin kapısına gidip fakirlerden yüz çevirme".⁷¹

⁶⁸ Eşrefoğlu Rûmî, *Dîvân*, Çağaloğlu Yayınevi, İstanbul 1967, s. 22.

⁶⁹ Eşrefoğlu Rûmî, *Dîvân*, s. 17.

⁷⁰ Eşrefoğlu Rûmî, *Dîvân*, s. 43.

⁷¹ Eşrefoğlu Rûmî, *Müzekki'n-nûfûs*, s. 496-501.

Bey'at ve İntisap

Mustafa Kara'nın, özel kütüphanesindeki bir mecmuadan naklen kaydettiğine göre, "Biat" ve "inâbe" adlarıyla da anılan intisap töreni, Eşrefiyye'de şu şekilde yapılır: Şeyh ve mürid abdest alıp Cenâb-ı Hakk'a teveccüh ve Hz. Peygamber'e (a.s.) tevessül ederek bir araya gelirler. Şeyh; müridin elini tutarak eûzü besmele, hamdele ve salveleden sonra artık bir daha günah işlememesini, Kur'an-ı Kerim ve hadislerin emir ve tavsiyelerine uygun olarak yaşamasını, şerîat ve hakîkati birleştirmesini isteyerek tarîkate dâhil olduğunu söyler. Daha sonra şeyh dua yapar ve duasında "Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir" (Fetih, 48/10) âyetini okur. Ardından Abdülkâdir Geylânî ve Eşrefoğlu Rûmî'nin adlarının geçtiği silsileyi okur. Mürid, ellerini dizlerinin üzerine koyar ve gözlerini yumar. Şeyh üç defa "Lâ ilâhe illallah" dedikten sonra mürid de bu sözü aynı şekilde tekrarlar. Bir müddet zikirle meşgul olunduktan sonra esmâ talimi ile tören sona erer ve böylece mürid silsiledeki zevâtın manevî huzurunda tarîkate girmiş olur. İntisaptan sonra müridden özellikle yerine getirmesi istenen dört husus vardır: (1) Dinî emirlere uymak, (2) yasaklardan uzak durmak, (3) beş vakit namazı aksatmamak ve (4) yaratıklara şefkat göstermek.⁷²

Evrâd ve Ezkâr

Eşrefiyye'nin "Tertîb-i Eşrefî" adı verilen ve her gün okunması gereken evrâdı şu şekildedir: 100 istiğfâr, 25 İhlâs, 25 Fâtiha, 100 salavât, 300 kelime-i tevhid. Eşrefiyye mensuplarının sabah namazından sonra okudukları "seyyid-i istiğfâr" ise daha uzun olup bazı âyet ve duâlardan oluşmaktadır. Sabâ makamında okunan "lâ ilâhe illallah" zikrini de ihtivâ eden bu istiğfâr, Fâtiha okunup gülbang çekilmesiyle sona erer. Yatsı namazının ardından okunan istiğfâr, salavât-ı şerîfe ve usûl-i Eşrefiyye ise şu şekildedir: Salâtü selâm (üç defa), fa'lem ennehû lâ ilâhe illallah (on iki defa), Allah (on iki defa), lâ ilâhe illallah (on iki defa). Son olarak dua edilip Eşrefî gülbangi çekilir.⁷³ "Eûzü besmele" ve "Fâtiha" sûresiyle başlayan ve Hz. Peygamber'in (a.s.) güzel vasıflarını sıralayan uzunca bir salâtü selâmdan ibaret olan ve "Evrâd-ı Eşrefiyye" olarak da bilinen bu metin, Hüseyin el-Hamevî ve Abdülkâdir Geylânî'ye ait olup düzenlemesini Eşrefoğlu Rûmî yapmıştır.⁷⁴

⁷² Mustafa Kara, *Eşrefoğlu Rûmî*, s. 79–80.

⁷³ Mustafa Kara, "Eşrefiyye", *DİA*, XI, 478.

⁷⁴ Sâdık Vicedânî, *Tomar-Kâdiriyye* (haz. İrfan Gündüz), s. 148–149; Mustafa Kara, "Eşrefiyye", *DİA*, XI, 478. Evrâdın Müstakimzâde Süleyman Sadeddin ve Mehmed Nâcî Efendi tarafından yapılan tercüme ve şerhleri basılmıştır (İstanbul 1282).

Kâdiriyye’de esmâ zikri, “Lâ ilâhe illallah, Allah, Hû, Hay, Vâhid, Azîz, Vedûd, Hak, Kakhâr, Kayyûm, Vehhâb ve Müheymin” isimleri ile yapılırken, Eşrefiyye’de ise bu isimler şu şekildedir: “Lâ ilâhe illallah, Allah, Hû, Hak, Hay, Kayyûm, Kakhâr, Settâr, Müheymin, Bâsit, Vedûd ve Hâdî”.⁷⁵

Eşrefî dergâhlarında icrâ edilen toplu zikir (devran), genellikle perşembe akşamı yatsı namazından sonra yapılır. Önce oturur vaziyette Fâtîha sûresi ve Kâdirî evrâdı okunur, ardından kelime-i tevhid zikri yapılır. Daha sonra Eşrefoğlu’nun “Cem’ oldu dervişleri pîrim Abdülkâdir’in”⁷⁶ matla’lı ilâhisiyle kıyâmî zikre başlanır ve devrânın seyrine göre ilâhî ve kasîdeler okunur. Devran sona erince şeyh efendinin “Yâ Allah hû!” nidâsı üzerine, zâkirlerden biri yüksek sesle “Ve sallî alâ eşrefî ve es’adi nûri cemî’l-enbiyâi ve’l-mürselîn ve âlihîm ve’l-hamdü lillahi rabbi’l-âlemîn” der ve bir zâkir aşr-ı şerîf okur. Şeyh efendi duâ ettikten sonra gülbang çekilir ve ardından makam şeyhi, “Tekabbellallahu minnâ, yâ Allah hû!” diyerek secde durumuna gelir. “es-Selâmü aleyküm” deyince orada bulunanlar da aynı duruma geçerek “Ve aleykümü’s-selâm ve rahmetullâhi ve berekâtüh” derler ve âyin böylece sona erer.⁷⁷

Eşrefzâde Sîr Abdülkâdir Efendi (ö. 1176/1762) Sırrü’d-devrân⁷⁸ adlı eserinde, Eşrefîlerin toplu zikirde yapmış oldukları hareketlerin sembolik anlamlarını şu şekilde açıklamıştır: Devran, rûhun şehâdet âlemine ve ardından vatan-ı aslîsine dönmesine; dervişlerin dergâhın kapısından tek tek girmeleri, gayb âleminde kendi kâbiliyetlerine uygun hali seçmelerine; halka olmaları, cennet bahçesine; zikir esnasında bazı dervişlerin başlarını, bazılarının da vücutlarını hareket ettirmeleri meşreplerin farklılığına işarettir. Daire halinde iken “Lâ ilâhe illallah”ın tekrar edilmesi, nefis ile cihâda işaret olduğu gibi, kol kola girilerek “Hay” isminin zikredilmesi de meleklerin arşın etrafında tavaf etmelerine benzetilir. Zikre iştirak edenlerin bir araya gelip “top” olmaları cem’ mertebesini ve küllî fenâyı; ayrılarak kelime-i tevhide devam etmeleri ise cem’u’l-cem’i sembolize eder.⁷⁹

⁷⁵ Mustafa Kara, agm., s. 478; a.mlf., *Eşrefoğlu Rûmî*, s. 84.

⁷⁶ İlâhî şu şekilde devam eder: *Yolunda sâdıkları, pîrim Abdülkâdir’in // Elim verdim eline, kurban oldum diline / Canım fedâ yoluna pîrim Abdülkâdir’in // Sana derem ey kişi, çıkar dilden teşvişi / Oda yanmaz dervişi, pîrim Abdülkâdir’in // Arsiyım balyım, bahçesinin gülüyüm / Bağının bülbülüym, pîrim Abdülkâdir’in // Hak katında uludur, iki cihân doludur / Eşrefzâde kuludur, pîrim Abdülkâdir’in*. Bk. Sâdık Vicdânî, *Tomar-Kâdiriyye*, s. 129.

⁷⁷ Mustafa Kara, *Eşrefoğlu Rûmî*, s. 80–81.

⁷⁸ Eserin bir nüshası için bk. Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 270.

⁷⁹ Mustafa Kara, “Eşrefiyye”, *DîA*, XI, 478; a.mlf., *age.*, s. 83.

Kıyafetler ve Sembolik Anlamları

Diğer tarikatlarda olduğu gibi, Eşrefî kıyâfetinde de iki temel unsur taç ve hırkadır. Eşrefî tâcı, yedi dilimli olup beyaz keçeden yapılır. Yedi dilimli tâcın, düğmeli, düğmesiz ve sırmalı olmak üzere genellikle üç farklı şekli vardır. Mesela, tâcın merkezi, Selâmiyye’de sırmalı iken Sâdıkiyye ve Vefâiyye’de beyaz düğmeli, Eşrefiyye’de ise düğmesiz olup yerine tâcın tepe noktasına Eşrefoğlu Rûmî’nin özel alâmeti olan “Eşrefî gül” mührü dikilir.

Kâdiriyye tarikatının diğer kollarının aksine Türkiye’deki kollarında tarikat sembolizmine büyük önem verilmiş ve özellikle hırka ve taçlara sembolik anlamlar yüklenmiştir. Biz burada sadece Eşrefî tâcı ile Eşrefî gül mührünün sembolik anlamlarına kısaca temas etmekle yetineceğiz.

Eşrefî tâcının renginin beyaz olması, “Hû” ism-i şerîfinin nûruna işaret ederken, yedi dilimli olması, ebced değeri yedi olan “edeb” kelimesine; tevhidin yedi kelimesine (Lâ-Îlâhe-illâ-Allah-Muhammed-Resûl-Allah); “Bismillâh” kelimesinin yedi harfine; Fâtîha Suresi’nin yedi âyetine; “Sevâkit-ı Fâtîha” denilen yedi harfe (fe, cim, şın, se, zı, ha, ze) ve yedi isim (Lâ ilâhe illallah, Allah, Hû, Hak, Hay, Kayyûm ve Kakhâr) ile terbiye olmaya işâret eder.⁸⁰

Eşrefî gül mührü, üç kattır. Birinci kat beş yaprak olup, “İslâm beş temel üzerine kurulmuştur...”⁸¹ hadisinde ifade edilen İslâm’ın beş şartına; ikinci kât altı yaprak olup altı yöne ve imanın altı şartına (sıfatına); üçüncü kat ise yedi yaprak olup “Fatiha” suresinin yedi âyetine işaret eder. Hepsi toplam on sekiz yapraktır. Bunlar da Abdülkâdir Geylânî’nin mazhar olduğu “Hay” ismini ve ayrıca Hz. Peygamber’in (a.s.) on sekiz bin âleme rahmet ve sultan olmasını sembolize eder.⁸² Eşrefî gülünde sarı, beyaz, kırmızı ve siyah olmak üzere dört renk vardır. Bu renkler, dört usule tekâbül eder ve “Şerîat sözlerimdir, tarikat davranışlarımdır, mârifet hallerimdir, hakîkat ise sermayemdir”⁸³ sözünün nurlarına işâret eder. Gülün ortasındaki püsküller ise on iki ilâhî isme delâlet eder. Bu gül, deve yününden yapılmış keçe üzerine işlenir. Bunun sebebi, Hz. Peygamber’in (a.s.) Veysel Karanî’ye hediye ettiği hırkaya ve bu sünnete uyulduğuna işaret etmektir. Keçenin içindeki yeşil kaytan, “Hay” isminin nurunu sembolize eder.⁸⁴

⁸⁰ Yahya Âgâh İstanbulî, *age.*, s. 73-78.

⁸¹ *Sahîhu’l-Buhârî*, “İman”, 1.

⁸² İbrahim el-Eşrefî, *age.*, vr. 2^a; Yahya Âgâh İstanbulî, *age.*, s. 200; Nurhan Atasoy, *age.*, s. 217-218.

⁸³ Acîûnî, *Keşfü’l-hafâ*, II, 6; Ahmed Ziyâeddin Gümüşhanevî, *Câmi’u’l-usûl*, s. 212.

⁸⁴ İbrahim el-Eşrefî, *age.*, vr. 2^b; Yahya Âgâh İstanbulî, *age.*, s. 200-201; Nurhan Atasoy, *age.*, s. 218.

Son olarak Eşrefiyye'nin tekke kültürüne kazandırdığı bir yemek çeşidi olan "köfteli çorba"⁸⁵ merasiminden söz etmek istiyoruz: Eşrefiyye'nin Bursa'daki önemli merkezlerinden biri olan Numaniye Dergâhı'nda Ramazan ve Kurban Bayramları'nın ikinci gününde "köfteli çorba" merasimi yapılırdı. Sabah namazı cemaatle kılındıktan sonra Kâdirî evrâdî okunur, topluca yapılan "kelime-i tevhîd", "yâ latîf", "yâ vedûd" ve "hû" zikirlerinden sonra duâ edilir ve gülbang çekilirdi. Ardından "somathâne" ya da "taamhâne" denilen yemek odasına inilirdi. Burada ehlibeytten on iki imama işaret olmak üzere on iki kişilik sofralar etrafında herkes ayakta toplanır ve şeyh efendinin duasından⁸⁶ sonra hemen sofraya oturulur, birkaç dilim ekmekle köfteli çorba yenilip içilir (cünbüşlenir) idi. Çorbanın köftesi, çoğunlukla dana etinden yapılır ve bol maydanozlu pirinç çorbasının içine atılarak pişirilirdi. Çorba bitince türbe tarafına dönülür, dergâhın bânîsinin ve çevresinde yatanların ruhlarına Fâtihalar ithâf olunurdu.⁸⁷

Günümüzde her yıl mayıs ayının ilk pazar günü İznik'te Eşrefoğlu için anma törenleri düzenlenmekte ve geleneğe uyularak misafirlere köfteli çorba ikram edilmektedir.⁸⁸

Sonuç

Eşrefoğlu Rûmî, Kur'an ve sünnete bağlı, halvet, riyâzet ve mücâhedeyle önem veren, dünyaya değer vermeyen ve Hz. Peygamber ve Ehl-i beyt sevgisini her fırsatta dile getiren önemli bir şeyhtir. Onun burada vurgulanması gereken diğer bir özelliği de şâirliğidir. İznik'te temellerini attığı bu tasavvuf

⁸⁵ Bu çorba ile atâkalı şöyle bir rivayet nakledilir: Eşrefoğlu gençliğinde Bursa'daki meşhur sûfî Abdâl Mehmed'in ziyaretine gider. Abdâl Mehmed ona: "Dânişmend! Bize köfteli çorba getir!" der. Eşrefoğlu çarşıya gider, çorba bulur ancak köfte bulamaz ve sadece çorba getirebilir. Abdâl Mehmed: "Hani bunun köftesi?" deyince Eşrefoğlu bulamadığını özür beyan ederek arz eder. Abdâl Mehmed yerden biraz çamur alır ve elinde köfte gibi yuvarlar ve çorbanın içine atıp Eşrefoğlu'nun yemesini ister. O da itiraz etmeksizin yemeye başlayınca Abdâl Mehmed: "Yâ sen olmayıp da kim olacak?!" sözünü birkaç defa tekrarlar. Bk. Abdullah b. Velîyyüddin Bursevî, *Menâkıb-ı Eşrefzâde: Eşrefoğlu Rûmî* (haz. A. Uçman-Ö. Akıncı), İstanbul 1976, s. 33-34; Mehmed Şemsetdin, *Bursa Dergâhları: Yâdigâr-ı Şemsî*, Bursa 1997, s. 86; Mustafa Güneş, *Eşrefoğlu Rûmî, Hayatı, Eserleri ve Divânı'ndan Seçmeler*, s. 37; Necdet Tosun, "Tasavvuf Kültüründe Tekke Yemekleri", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Ankara 2004, yıl 5, s. 12, s. 126.

⁸⁶ Şeyh Efendi gelince "sofra gülbangı" denilen duaya başladılar: "Allah, Allah, eyvallah! Hayırlar feth ola, şerler def ola. Bu meydân-ı işka revân olalım. Pîrimiz sultânü'l-âşıkîn, burhânü'l-vâsilîn, mazhar-ı esrâr-ı kayyûmî, pîr-i sâni, Cenâb-ı Eşrefzâde Abdullah er-Rûmî kuddise sirruhu'l-âli efendimizin sünnet-i şerîfesini icrâ edelim. Gelin ey ihvân-ı bâ-safâ, bu vesîle-i hasene ve hâtıra-i müstahsene ile "köfteli çorba" nûş eyleyelim, göçenleri yâd edelim." Bk. Necdet Tosun, "Tasavvuf Kültüründe Tekke Yemekleri", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Ankara 2004, yıl: 5, sy. 12, s. 126.

⁸⁷ Cemâleddin Server Revnakoğlu, "Eşrefilerde Köfteli Çorba", *Târih Dünyası*, II, 15 (Nisan 1954), s. 631-632; a.m.f., "Köfteli Çorba Töreni", *ae.*, II, 16 (1954), s. 665-666; Mustafa Kara, *Eşrefoğlu Rûmî*, s. 100; Necdet Tosun, *agm.*, s.126.

⁸⁸ Mustafa Kara, "Eşrefiyye", *DİA*, XI, 479.

yolu, coğrafi olarak çok fazla yaygınlık kazanmasa da başta İznik olmak üzere Bursa ve Batı Anadolu'da faaliyet göstermiş önemli bir tarikatçıdır. Eşrefî meşâyihî, diğer tarikatlara mensup şeyhler gibi, tekke hizmetlerinin yanı sıra, ilmi ve sosyal faaliyetlerde de bulunmuşlardır.

Bibliyografya

Aclûnî, İsmâil b. Muhammed el-Cerrâhî, *Keşfü'l-hafâ ve müzîlû'l-ibbâs*, 4. baskı, Beyrut 1405/1985.

Atasoy, Nurhan, *Derviş Çeyizi: Türkiye'de Tarikat Giyim-Kuşam Tarihi*, Kültür Bakanlığı, İstanbul 2000.

Bayramoğlu, Fuat -Nihat Azamat, "Bayramiyye", *DİA*, V (İstanbul 1992), s. 269-273.

Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I-III, İstanbul 1333.

Bursevî, Abdullah Veliyyüddin, *Eşrefoğlu Rûmî-Hayatı ve Menkıbeleri* (haz. Abdullah Uçman - Önder Akıncı), İstanbul 1976.

Ergun, S. Nüzhet, *Antoloji*, İstanbul 1942.

_____, *Türk Şâirleri*, İstanbul 1936-45.

Eşrefî, Derviş İbrahim, *Risâle-i Gül-i Âbâd*, Yazma Başlıklar, nr. 4406/1, vr. 1-3.

Eşrefoğlu Rûmî, *Dîvân*, Çağaloğlu Yayınları, İstanbul 1967.

_____, *Müzekki'n-nüfûs* (haz. Abdullah Uçman), İnsan Yayınları, İstanbul 1996.

_____, *Tarîkatnâme*, İstanbul Belediyesi Ktp., Osman Ergin, Yazma, nr. 441.

Evlîya Çelebi, *Seyahatnâme*, Dersaâdet 1314.

Gölpınarlı, Abdülbâki, *Türk Tasavvuf Şiiri Antolojisi*, İstanbul 1972.

Gümüşhanevî, Ahmed Ziyâeddin, *Câmi'u'l-usûl fi'l-evliyâ ve envâ'ihim ve evsâfihim*, yy., ty.

Güneş, Mustafa, *Eşrefoğlu Rûmî, Hayatı, Eserleri ve Dîvânı'ndan Seçmeler*, Kültür Bakanlığı, Ankara 1999.

Harîrîzâde, Kemâleddin, *Tibyân*, Süleymaniye Ktp., Fatih nr. 430-432.

İstanbul, Yahya Âgâh, *Mecmûatü'z-zerâif ve Sandûkatü'l-ma'ârif: Tarikat Kıyafetlerinde Sembolizm* (sabl. Ülker Aytekin), nşr. Yusuf Özbek, İstanbul 2002.

Kara, Mustafa, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, Bursa 1990.

_____, "Eşrefiyye", *DİA*, XI (İstanbul 2001), 477-479.

_____, *Eşrefoğlu Rûmî*, Ankara 1995.

_____, "Gül Risâlesi", *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları: Tarikatlar/ Tekkeler/ Şeyhler*, İstanbul 2005, s. 528-529.

Kufralı, Kasım, "Eşrefiye", *İA*, IV(?), 396-397.

Mehmed Şemseddin Efendi, *Bursa Dergâhları: Yâdigâr-ı Şemsî I-II* (haz. Mustafa Kara - Kadir Atlansoy), Uludağ Yayınları, Bursa 1997.

Muslu, Ramazan, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (18. Yüzyıl)*, İstanbul 2003.

Özcan, Nuri, "Abdürrahim Tirsî", *DİA*, I (İstanbul 1988), 263.

Pekolcay, A. Neclâ - Abdullah Uçman, "Eşrefoğlu Rûmî", *DİA*, XI (İstanbul 2001), 480-482.

Revnakoğlu, Cemâleddin Server, "Eşrefilerde Köfteli Çorba", *Târih Dünyası*, II, 15 (Nisan 1954), s. 631-632.

_____, "Köfteli Çorba Töreni", *Târih Dünyası*, II, 16 (Mayıs 1954), s. 665-666.

Tosun, Necdet, "Tasavvuf Kültüründe Tekke Yemekleri", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Ankara 2004, yıl: 5, sy. 12, s. 123-135.

Uçman, Abdullah, "Eşrefoğlu Rûmî, Abdullah", *TDEA*, III, 116-117.

Vassâf, Hüseyin, *Sefîne-i Evliyâ* (nşr. M. Akkuş - Ali Yılmaz), İstanbul 1990.

Vicdânî, Sâdık, *Tomar-ı Turuk-ı Aliyye: Tarikatler ve Silsileleri* (haz. İrfan Gündüz), İstanbul 1995.

Yılmaz, Necdet, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf: Sûfiler, Devlet ve Ulemâ (XVII. Yüzyıl)*, İstanbul 2001.

Yücer, Hür Mahmut, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, İstanbul 2003.